

HISTORISCH ONDERZOEK EN INVENTARISATIE HUIDIGE
SITUATIE ANNO 2000 WONING BILDSTRAAT 17 TE
HARLINGEN

Voorwoord

Al enige tijd liep ik met de gedachte om eens een historisch onderzoek naar mijn woning te doen en een verslag hierover te maken. Het bleef echter steeds bij voornemens. Tot omstreeks 1998 werd wel materiaal verzameld in de vorm van gegevens uit het bevolkingsregister en kopieën van koopaktes. Het duurde toen nog tot juni 1999 voordat een eerste concept op papier werd gezet.

Hier kwamen zoveel (aardige) reacties op, en nieuw materiaal, dat het een uitdaging werd om nog meer gegevens te achterhalen. En al werkend aan een nieuw concept kwam steeds meer de behoefte om ook een inventarisatie van de huidige situatie te maken. Zonder de onbaatzuchtige medewerking van de volgende personen, of instelling, was het niet gelukt om dit onderzoek te houden.

- Fam. Y Elsinga
- Henk Oswald
- Mw. J.A - Wierda Feikema
- Gemeente Harlingen
- Fam. D v/d Meulen
- Joke Auck - Smit
- Ivon Renes

Nogmaals bedankt.

Achteraf gezien is het nog verbazingwekkend hoeveel materiaal er is over zo'n kleine woning. Ik heb er met veel plezier aan gewerkt.

Harlingen juli 2000

Hille – Bijlsma
Bildtstraat 17
8861 SN Harlingen

Bildtstraat 17

Koninginnedag; waarschijnlijk in het jaar 1933

De volgende foto is omstreeks 1950 genomen

Historisch overzicht woning Bildtstraat 17 te Harlingen

De belangrijkste bronnen voor dit historisch onderzoek waren enkele proclamaties (1732, 1755 en 1756), verschillende koopaktes en de gegevens van het bevolkingsregister. Oude bouwtekeningen, voor zover ze ooit bestaan hebben, konden niet meer opgespoord worden. Wel is er nog een tekening van een gevelverbouwing uit 1932. De eerste volledige bouwtekeningen zijn gemaakt ten behoeve van de restauratie van 1982. Met behulp van genoemde proclamaties, de verschillende koopaktes en het bevolkingsregister konden de volgende feiten worden vastgelegd.

<i>Datum</i>	<i>Bijzonderheden</i>	<i>Koopbedrag</i>	<i>Oude eigenaar</i>	<i>Nieuwe eigenr</i>	<i>Bewoner</i>
30/11 1732	1 ^e Kwartier nr.128	260 goudgulden van 28 stuiver	Jetske Pieters/ Rinnert Huyberts	Hendrik Jacobs Neeltje Johannes	Rein Annes Swaal
16/11 1755		440 goud (caroli)gulden van 20 stuiver	Neeltje Johannes/ Jacob Eiberts	Romkje Brongers (wed van W gabe Sybesma)	
17/3 1756	Potkast weg	280 goudgulden van 28 stuiver	Romkje Brongers	Lammert Teyes	Christiaan Jouster
08/12 1830	Wijk A no.113 Kad.nr. 264	f 275,-	Gerryt Jans Veenstra	Hendrik Gerryt Veenstra	(vanaf ca 1839) Sybrand Zwaal
			Hendrik Gerryt Veenstra	Sybrand Zwaal	
10 en 24 december 1851	Oppervlakte is 40 ellen	f657,- + opslag = f 746,64	Sybrand Zwaal	Sybren Gorris v Smeden	Goris Sybrens v Smeden Vanaf ca 1856
2/9 1857		f1021,-+opslag =f 1.114,-	Sybren Gorris v Smeden	Willem Wiebes Schoonhoven	
1869	Hypotheek- Schuld	f 767,-	Willem Wiebes Schoonhoven	Wiebe Willems Schoonhoven	Wiebe Willems Schoonhoven Van 1/10 1857 Tot 31/121857 Te Zaandam T v/d Meulen
25/8 1920	Kad.nr.SectieA Nr. 4325 38 centiare	f 1.620,-	Wiebe Willems Schoonhoven	Thomas v/d Meulen/Aafke de Wit	
oktober 1959		f 2.000,-	Aafke de Wit	Hendrik Hero Buisman	G Wierda Harlingen----- J Brouwer
ca 1965-----	Overdracht aan	de Hein-----	Buisman -----	Stichting te----	
-----	-----	Restauratie-----	In 1981 en 82--	-----	
10/12 1982		f 59.000,-		Hille Ouwe Bijlsma	P v/d Ploeg H.O-Bijlsma

A. De eigenaren en bewoners

Van de eerste eigenaars en bewoners zijn nog behoorlijk wat gegevens vastgelegd. De eerste geboortedatum die in een koopakte genoemd wordt is die in de koopakte van 1982. Het bevolkingsregister begint in 1850. Daar worden wel geboortedata genoemd. Beroepen daarentegen komen zowel in de proclamaties als ook in de koopaktes voor. Er komen nog veel aanvullende gegevens uit gemeentelijke archieven boven water.

Van de eerst genoemde eigenaar Rinnert Huyberts wordt gezegd dat hij pottenbakker is. Hij maakt niet alleen potten maar ook serviesgoed. In de jaren 1730, 1734 tot en met 1738 zijn er verschillende leveranties van aardewerk aan het stadsweeshuis geweest. Mogelijk is hij met zijn bedrijf gestart in het pand Bildtstraat 17. Daarna, vanwege de verkoop van Bildtstraat 17 in 1732, is misschien een bedrijfsverplaatsing geweest naar een groter pand. Maar bij de verkoop in 1732 komt ook de naam van een huurder voor. Namelijk Rein Annes Swaal. Verdere gegevens ontbreken.

De nieuwe eigenaar Hendrik Jacobs is scheepstimmerman. Maar dat niet alleen! Hij wordt ook genoemd 'varendsgesel'. Bovendien krijgt hij er in 1739 nog een functie bij. Hij krijgt dan een aanstelling bij de gemeente Harlingen als ratelwacht. Een ratelwacht is een nachtwaker die 's nachts met een ratel de ronde doet en elk half uur de tijd roept. Op 14 september 1739 legt hij de eed hiervoor af: *'Op heeden den 14n sep 1739 heeft Hendrik Jacobs den Eed van getrouwigheid in handen van de Hr. presid. Burgemer. Jelgersma gepresteert. In kennisse van mij secrts, (getekent), M. van Idsinga'*.

Als Hendrik Jacobs overlijdt is zijn vrouw Neeltje Johannes de erfgename. Zij treedt op 15 september 1748 in de Westerkerk in het huwelijk met Jacob Eiberts die het beroep van beurtschipper heeft. Tenminste zo staat het in 1755 in de koopakte. Maar in een akte van de gemeente Harlingen wordt gesproken over het beroep van borger en wijschipper. Dit laatste heeft de betekenis dat hij via de Sont met zijn schip op de Oostzee vaart. De genoemde akte van de gemeente harlingen is een akte van 17 mei 1756. Het is een akte voor de aanstelling van brugwachter van de Kettings-(=Huidige Pr.Hendrik), Vismerks- (=Een vroegere brug tussen Zeepziederstraat en de Vismarkt) en Raadhuisbruggen. Vanaf zee waren het de eerste drie bruggen om in de Noorderhaven te komen. En die aanstelling is niet zo maar een baantje! Want hoe kan een schipper, die bijna altijd weg is, nu ook nog bruggen bedienen? Waarschijnlijk zit het dan ook anders in elkaar. De baan (aanstelling) van brugwachter is bijna wel zeker een aanstelling die gekocht moet worden. Gekocht van een voorganger of van de gemeente Harlingen. Of met een bepaalde verdeelsleutel van beide. De aanstelling van brugwachter is dan niet in loondienst maar moet geld opleveren vanwege het recht om bruggeld, voor eigen gewin, te vragen. Bovendien blijkt uit de acte dat tegelijkertijd met de aanstelling van Jacob Eibers ook een plaatsvervanger is aangesteld. Is deze laatste dan in loondienst, of op provisiebasis, bij Jacob Eibers? Dat er in ieder geval gesproken kan worden van een afkoopsom bij de gemeente blijkt uit de bepaling van de acte dat hij zeventig gulden in de armenbus moet storten.

'De seventig Cargls sijn in de Busch geteld, Op Heeden den 19 may 1756, en heeft Jacob Eibers als origle en Tjalling Janzen als Subst.Brugman den Eed van Gertouwheid gepraesteerd in handen van de Hr. Presid.:Burgemr. (get:)W.Buma. In kennisse van mij Gesw: Clercq (was Getekend) S:Rienstra.

De woning is dan al in 1755 overgegaan in handen van Romkje Brongers die het slechts enkele maanden later doorverkoopt aan de koopman Lammert Teyes.

Voor dat Lammert Teyes zijn huis in de Bildtstraat kocht was hij tot 24 november 1738 in dienst als beëdigd turfdrager. De beëdiging vond in ieder geval plaats bij de gemeente Harlingen maar ook bij het Gildewezen van turfdragers. Deze functie betrof het toezicht op het meten, loegen (opslaan) en dragen (transport) van turf en de inning van gemeentelijke belasting hierop. De turfdragers waren aangesloten bij een Gilde waarvoor ze ter indicatie ook een penning droegen. Dit is een voorbeeld van een gildepenning voor turfdragers uit Leeuwarden:

Van het jaar 1737 is een rekening bekend voor de levering van 16,5 schouw turf aan het weeshuis. Maar Lammert Teyes doet ook een betaling aan het weeshuis. Op 5 januari 1745 een bedrag van 25 gulden voor het werk van 1 jaar van de weeshuisjongen Gabbe Cornelis. En op 21 maart 1749 een bedrag van 27 gulden voor anderhalf jaar werken van Sijbe Harings. In beide gevallen ging het om het verrichte werk van koordenwerk.

In hetzelfde jaar 1749 werd Lammert Teyes door de Staten van Friesland aangeslagen voor de belasting. Omdat zijn kapitaal op 2000 Caroliguldens werd geschat diende hij 36 caroliguldens en 7 stuivers te betalen. Volgens het quotatieregister (belastingregister) heeft hij een goed bestaan: 'Bestaet wel'. Hiermee behoort Lammert Teyes niet tot de rijksten van Harlingen, toen 7.248 inwoners, maar behoort hij zeker tot de beter gesitueerden. Deze gegevens zijn op te maken uit de publicatie van de Fryske Akademy no. 622 (deel 3) van 1983. Op 21 augustus 1751 ging hij het huwelijk aan met Sydtske Dirkz Sandstra. Het is bijna wel zeker dat hij nooit in de Bildstraat heeft gewoond want er wordt in de koopakte gesproken over een huurder Christiaan Jouster. Deze heeft een kleermakerij. Met werkplaats in het souterrain?

Advertentie Leeuwarder Courant 8/12 1830

bij de Heeren Smeesters en Notarissen van den Notaris voorloeden.

Mr. J. HANEKUIJK, Notaris te Harlingen, zal aldaar, op Woensdag den 8 December 1830, bij de finale toewijzing, des avonds ten 7 ure precies, voor zoo veel noodig ten overstaan van het Vredegeregt kanton Harlingen, in het Heeren Logement, publiek presenteren te verkoopen:

1. Eene weigebouwde en net betimmerde HUIZINGE, TUINTJE en ERF c. a., staande aan den Noordkant van de Schrazen in den Harlingen, in wijk F, no. 142.
2. Eene HUIZINGE c. a., op de Rinnertspijp aldaar, in wijk C, no. 25.
3. Eene HUIZINGE c. a., in de Hoogstraat aldaar, in wijk B, no. 16.
4. Eene HUIZINGE c. a., op de Lanen aldaar, in wijk F, no. 193.
5. Eene HUIZINGE, op de Bargebuurt aldaar, in wijk A, no. 223.
6. Eene HUIZINGE c. a., in de Scheerstraat aldaar, in wijk D, no. 3.
7. Een PAKHUIS, ten Westen van het 6de perceel, in wijk D, no. 4.
8. Eene WONING, ten Westen van het vorige perceel, in wijk D, no. 5.
9. Eene HUIZINGE c. a., in de Lammertwardersteeg aldaar, in wijk G, no. 222.
10. Eene HUIZINGE c. a., in de Bildstraat aldaar, in wijk A, no. 113.
11. Eene WONING, in de Nieuwstraat aldaar, in wijk D, no. 101.
12. Eene WONING, naast het vorige perceel, wijk D, no. 102.
13. Een ZOMERHUIS, TUIN en HOVINGE c. a., aan de Stadsvesten aldaar, wijk G, no. 308.

Alle deze perceelen den 12 Mei 1831 vrij te aanvaarden.
Zijnde inmiddels het 1ste perceel uit de hand te koop; te bevragen bij gemelden Notaris.

Op 8/12 1830 vindt er in het Heerenlogement te Harlingen een finale veiling plaats van vier woningen uit de nalatenschap van de overleden Gerryt Jans Veenstra, in leven beurtschipper van Harlingen op Amsterdam, en gehuwd geweest met Froukje Oenes. De notaris is Jacob Hanekuyk die deze veiling doet plaatsvinden in opdracht van Jan Gerryt Veenstra, predikant te Lollum, en tevens de voogd van de minderjarige Hendrik Gerryt Veenstra. Deze laatste is 'vaarensgezel' en woonachtig te Harlingen.

De woning Bildstraat 17 gaat over in handen van de hoogste bieder, voor een bedrag van f 275,-, de timmerman Sybrand Zwaal. Een bijzondere bepaling is dat het platje in de kelder het eigendom is van de huidige huurders. De namen van deze huurders worden niet bekend gemaakt.

De koopvrouw Saartje Wolf doet het hoogste bod op een woning in de Nystraat (Nieuwstraat?), die voor een bedrag van f 76,- haar eigendom wordt. Op het verzoek om haar handtekening te zetten ter bekrachtiging van de overeenkomst verklaart zij niet te kunnen schrijven noch tekenen omdat zij dat nooit geleerd heeft. Het is geen beletsel om de koop, met behulp van een borg, door te laten gaan. Ook de twee andere woningen worden verkocht. Al met al moet Gerryt Jans Veenstra met deze vier huizen een vermogend man zijn geweest. Het is bijna wel zeker dat de op 3 oktober 1830 overleden Gerryt Jans Veenstra niet in de Bildstraat woonde want volgens het gemeentelijk archief was de winkelknecht Jurjen Bron gebruiker van de woning.

Het is niet geregistreerd wanneer de nieuwe eigenaar Sybrand Zwaal zijn intrek in de woning Bildtstraat 17 heeft genomen. Bij de volkstelling in 1839 blijkt hij er echter al te wonen. Bij de invoering van het bevolkingsregister in 1850 is hij ook op dit adres geregistreerd. En tevens zijn drie kinderen en, niet minder belangrijk, zijn vriendin Catharina Godthelp. Nog niet zijn vrouw want dat zal ze pas in 1852 worden. Dit laatste huwelijk blijft dan kinderloos maar uit voorgaande twee huwelijken zijn de drie kinderen voort gekomen. Zijn eerste twee vrouwen zijn waarschijnlijk vroegtijdig gestorven. De eerste indruk van Sybrand Zwaal is dan dat hij misschien niet zo bemiddeld is omdat hij met vijf personen in een dergelijke kleine woning in de Bildtstraat gaat wonen.

Niets is echter minder waar. Naast de woning in de Bildtstraat heeft Sybrand meer bezittingen. Ze worden in 1851 tegelijk met de Bildtstraat verkocht. Te weten een timmerwinkel in de Hoogstraat (Huidige no9) en een pakhuis op de Heiligeweg (Waarschijnlijk huidige no.30). Inclusief bijkomende kosten brachten ze f 763,92 voor de winkel en f 357,72 voor het pakhuis op. Een bijkomend gemak was mogelijk dat zijn broer, Schelte Lolkes Zwaal, naast de winkel in de Hoogstraat woonde. Paste hij soms op de winkel en/of kreeg Sybrand wel eens wat werk van Schelte toegeschoven? Want zijn broer wordt in de archieven van de gemeente Harlingen stadsarchitect genoemd. Maar Sybrand was niet alleen bemiddeld; hij had ook nog een belangrijke positie in de stad. Hij was namelijk, op 33 jarige leeftijd, ook nog 'voogd der algemene armen'. En als voogd kreeg je in Harlingen een ereplaatsje op de wapenborden. Sybrand dus ook en wel compleet met familiewapen. Het is hier onder afgebeeld.

In bruin een gouden schootsvel, beladen met een gouden schietlood, gaande over een rode winkelhaak, de hoek beneden, waarboven een kroon.

Jaartal: 1833

De omschrijving van het wapenbord is gemaakt door Mr. O - Schutte. Deze laatste heeft in het jaar 1984 een boekje uitgebracht (Leeuwarden; Fryske Akademie) waarin zijn opgenomen de familiewapens van Harlinger personen die op de zo geheten wapenborden zijn aangebracht. Het blijkt dat er vooral in Harlingen veel wapenborden met familiewapens werden gemaakt. Vooral eind 18^e - en de gehele 19^e eeuw waren ze erg populair. En het eerste bord was natuurlijk het bord met de namen en wapens van de 'Heren bevelhebbers der stad Harlingen'. Daarna kwamen de mindere broeders waarvan de 'voogden der algemene armen' op de onderste sport van de ladder der hiërarchie stonden. Maar waarschijnlijk was Sybrand wel gelukkig met zijn familiewapen.

Alles bij elkaar zijn er dertien wapenborden met totaal 461 familiewapens. Ze zijn bijna allemaal in het gemeentemuseum het Hannemahuis te bewonderen. Of deze genoemde familiewapens ook allemaal volgens de regels der heraldiek zijn ontworpen is nog de vraag. Een enkele keer zou je in plaats van aan een familiewapen eerder denken aan een fantasiewapen.

In ieder geval wordt de woning Bildtstraat gedurende de periode 1839 tot 1851 door Sybrand Zwaal en zijn gezin bewoond. Dan vertrekt het gezin uit de Bildtstraat naar de Zoutsloot (Huidige no.64). Een inwonende zoon, ook timmerman, vertrekt tegen die tijd naar Roptazyl.

De woning wordt in 1851 verkocht aan Sybren Gorris van Smeden. Ook nu weer is er sprake van een openbare veiling. S.G van Smeden, die van beroep grofsmid is doet een bod van f 657,- op de woning. De bijkomende kosten zijn f 12,- voor de planken (platje?), overname winkelgoederen geschat op f 50,- ,kosten vonnis f 11,50 en andere kleine kosten van f 16,14 waardoor het totaal op f 746,64 komt. Maar de naam van de nieuwe eigenaar komt in het bevolkingsregister niet voor bij de woning Bildtstraat 17. En dat kan kloppen want volgens de volkstelling van 1839 woont hij op de Rommelhaven (Huidige no.4).

Wel komen een heleboel andere namen voor. Te beginnen met de pakhuisknecht Harmen Kroon, geboortedatum 1785, en zijn vrouw. Hoe lang die er gewoond hebben is niet vastgelegd maar het is waarschijnlijk kort geweest want hierna woont er nog een gezin Landzaak van in totaal 4 personen die naar de woning Bildtstraat 20 verhuizen. Iemand anders die ook onderdeel van dit gezin uitmaakt en W .Nauta heet laat zich op mei 1856 uitschrijven uit het bevolkingsregister en vertrekt naar eigen zeggen naar Amsterdam.

Na al deze bewoners duikt er hierna een bewoner op die Gorris van Smeden wordt genoemd. Mogelijke familie van de nieuwe eigenaar Sybren Gorris van Smeden? Deze bewoner Gorris heeft een geboortedatum van 1832 en is volgens het bevolkingsregister op 21 mei 1857 in het huwelijk getreden met Aafke de Boer. Het vraagstuk van de naam Gorris in plaats van Sybren wordt duidelijk bij de verkoping in 1857. De aankondiging van deze verkoping staat ook in de Leeuwarder Courant.

De Notaris GOSLINGS te Harlingen zal 'aldaar, op Woensdagen den 2 en 9 September 1857, telkens 's avonds 7 uur, in het Logement Benthem bij J. S. de Groot (de vier eerste perceelen op regterlijke magtiging), in het openbaar verkoopen:

1. Eene HUIZINGE in de Bildtstraat te Harlingen, wijk A no. 113, Kadaster sectie A no. 264.
2. Eene WINKEL-HUIZINGE aan de Schritsen te Harlingen, wijk F no. 188, Kadaster sectie A no. 1855.
3. Eene HUIZINGE bij het Leeuwarder-End te Harlingen, wijk D no. 82, Kadaster sectie A no. 802.
4. Eene HUIZINGE naast het vorige perceel, wijk D no. 83, sectie A no. 803; en
5. Eene WONING bij de Gazfabriek te Harlingen, wijk C no. 188, Kadaster sectie A no. 888; bewoond door den mede-eigenaar Reins de Groot.

Alle te aanvaarden den 12 Mei 1858, uitgezonderd het eerste perceel, hetwelk te aanvaarden is dadelijk na de toewijzing.

De Notaris GOSLINGS te Harlingen zal, mede op den 2 en 9 September 1857, op uur en plaats als boven, publiek verkoopen:
Een ZOMERHUIS met uitgestreken **Tuin**, voorzien van verschillende uitmun-
tende Vruchtboomen, staande en gelegen aan de Zoutslot te Harlingen, Kadaster
sectie A. nos. 185, 186 en 187, zamen groot 7 roede 43 el.
Te aanvaarden dadelijk na de finale toewijzing.

GRAUSMEDELI ANDED WANSWEDD

Advertentie Leeuwarder Courant van 28/8 1857

Volgens de koopakte vindt de verkoping plaats omdat Sybren Gorris v Smeden zowel als zijn vrouw Teertsche Vischer zijn overleden. De erfgenamen, in totaal 5 kinderen, willen tot verdeling van de erfenis overgaan van de vier woningen van S.G v Smeden. De naam van een van de kinderen is Gorris Sybrens v Smeden en hij heeft ook het beroep van grofsmid. Het is dus aannemelijk dat de vader de woning Bildtstraat 17 in 1851 als geldbelegging heeft gekocht en/of als onderkomen voor zijn zoon. Op de veiling brengt de woning met bijkomende overname en kosten f 1114,- op. Het is dan ook de duurste woning. De overige woningen brengen op:

f 732,26 voor de woning op de Schritsen en totaal f 1280,- voor twee woningen aan het Leeuwarderend.

Op de veiling komt de woning in handen van de schipper en koopman Willem Schoonhoven. Maar ook in dit geval, de geschiedenis lijkt zich te herhalen, komt deze naam niet in het bevolkingsregister voor. En jawel, de naam van Wiebe Schoonhoven komt er wel voor.

Deze Wiebe Schoonhoven, geboren op 30 september 1833, is in ieder geval vanaf 1860, met zijn vrouw Trijntje de Boer, als hoofdbewoner genoteerd. In totaal 9 mensen worden dan in de periode 1860 – 1880 genoteerd als zijnde onderdeel uitmakend van dit gezin. Daarbij was er sprake van vijf kinderen. De overige twee gezinsleden waren een zuster van Trijntje en een nicht. Omdat Wiebe als beroep schippersknecht en varensgezel opgaf zullen de inwonende familie nodig zijn geweest om de kinderen op te vangen. Tussen oktober 1857 en december 1859 waren de ouders bijvoorbeeld in Zaandam.

Advertentie Harlinger Courant 24/3 1869

In 1869 is er weer een veiling van de woning. Deze vindt nu plaats omdat Willem Wiebes is overleden en er een hypotheekschuld op de woning rust van f 900,-. De nieuwe eigenaar wordt Wiebe Willems Schoonhoven die dan al geruime tijd in de woning woont. Of de nieuwe eigenaar Wiebe Willems ook inderdaad een zoon is van Willem Wiebes is niet helemaal duidelijk maar ligt wel voor de hand. Mogelijk heeft hij afstand gedaan van de erfenis van zijn vader omdat hij de woning te duur vond. Of zijn mogelijk de woningprijzen danig naar beneden gegaan? In ieder geval krijgt hij de woning goedkoper dan voor het bedrag van de hypotheekschuld die er nog op rust. De woning gaat in zijn handen over voor een bedrag van f 767,-. De nieuwe eigenaar Wiebe was ook niet op de veiling aanwezig maar liet zich vertegenwoordigen door een zekere Rinse Abraham de Ruiter.

Al met al is het een onduidelijke situatie wie nu precies in de woning verblijf houdt. De vader is eerst eigenaar en daarna de zoon. Deze is echter ook een bepaalde periode niet geregistreerd als bewoner. Deze onduidelijke situatie komt hoogstwaarschijnlijk door het feit dat het om schippers en zeevarenden gaat. Dus veel van huis. Het is heel goed mogelijk dat de woning Bildstraat 17 meer een familiebezit is waarbij dan de een en dan de ander hier woont. Want Wiebe heeft ook nog een broer, Eelke geheten, die eveneens schipper is. Na een strenge winter in 1871, waarna hij waarschijnlijk voor het eerst weer met een vracht onderweg is naar Amsterdam, verdrinkt hij in de toenmalige Zuiderzee.

Het volgende artikel van 15 maart 1871 in de Harlinger Courant getuigt van dit noodlottige ongeluk.

In ons vorig no. gewagende van de luttele schade, door den storm van verleden donderdag nacht in onze gemeente aangerigt, vermoedden wij niet, dat op ons de taak rustte om in een volgend blad eene ramp aan te kondigen, wel niet in deze stad, maar toch aan ingezetenen onzer woonplaats overgekomen, — eene ramp, die talrijke stadgenooten eene diepe hartewonde slaat. Het is, helaas! toch aan geen twijfel meer onderhevig, of de beide tjalken van E. Schoonhoven en D. van Getsen, geladen met aardappelen en bestemd naar Amsterdam, zijn op de Zuiderzee vergaan, en de opvarenden, — genoemde schippers, hunne vrouwen, de beide knechts en op elk vaartuig vier kinderen, veertien personen in getal, zijn eene prooi der golven geworden. Het eene vaartuig is op de hoogte van Workum, het andere tusschen Molkwerum en Stavoren gebleven. Zoo heeft het water, dat zoo menig dierbaar menschenleven in onze gemeente rooft, reeds dadelijk na de heropening der scheepvaart in dit jaar, zijne schatting ontvangen. Moge het vervolg van den jaarkring, door velen zoo hoopvol te gemoet gezien, voor Harlingen niet meer dergelijke verliezen opleveren.

In de periode 1880 tot 1900 wonen er aanmerkelijk minder mensen in de Bildtstraat. Wiebe Schoonhoven laat zich inmiddels schipper noemen en woont er nog met zijn vrouw en drie kinderen. Twee kinderen raken in deze tijd getrouwd en gaan uit huis. Vanaf 1900 is Wiebe geen schipper meer maar winkelier.

Wiebe is in 1920 al 87 jaar als hij zijn woning verkoopt aan Thomas v/d Meulen. In de koop is bedongen dat hierbij inbegrepen zijn de toonbank, de winkelstelling, de vlaggenstok, de losse blinden en de kast en bedsteeplanken. Voor de somma van f 1.620,- wordt de woning verkocht waarna Thomas v/d Meulen en zijn vrouw Aafke de Wit er hun intrek nemen. De Bildstraat 17 is dan de woning voor dit gezin met een aantal kinderen en een winkel met vooral tabakswaaren.

De gezinssamenstelling varieert. In totaal 9 mensen hebben korter of langer hier verblijf gehouden.

In het jaar 1954 komt de heer T v/d Meulen te overlijden. Zijn weduwe Aafke de Wit blijft dan alleen in de woning achter. Zij verkoopt de woning in oktober 1959 aan Hendrik Hero Buisman waarna zij op 1 december 1959 naar de Oosterstraat 5 verhuist.

De nieuwe eigenaar is een aparte man. Volgens de koopakte is zijn naam Hendrik Hero Buisman maar in de wandelgangen wordt hij Hein Buisman genoemd. Deze Hein Buisman is geboren in 1904 en is afkomstig uit Leeuwarden. Evenals veel andere familieleden is hij boterkoopman en is door de handel hierin rijk geworden waardoor hij ook wel de boterkoning wordt genoemd. Hij is natuurliehebber en is medeoprichter van It Fryske Gea en de Friese vereniging van Natuurbescherming. Een ander onderwerp waar hij veel oog voor heeft zijn de cultuur historische aspecten en stedenschoon. Vanwege zijn werk komt hij veel in Harlingen waar hij graag een rondwandeling door de stad maakt.

Hij ziet enkele panden erg in onderhoud achteruit gaan en voelt veel voor het opknappen van de panden. Reden waarom hij enkele panden aankoopt en ze laat restaureren. Een eerste voorbeeld is het pakhuis de 'Blauwe Hand' aan de Breedeplaats 35. Er volgen nog meer panden aan bijvoorbeeld de Zoutsloot en deze woning Bildtstraat 17. Omdat Hein Buisman waarschijnlijk nog geen concrete restauratieplannen met de woning Bildtstraat 17 heeft wordt deze voorlopig eerst verhuurd.

Dat gebeurt echter niet eerder dan na dat Hein Buisman opdracht heeft gegeven om eerst een closetinstallatie aan te brengen. De volgende brief hierover illustreert dat.

<p>H. H. BUISMAN LEEWARDEN TEL. (05100) - 24929 (05100) - 25163 b.g.g. (05100) - 23423 (alleen 19-22 u) POSTREKENING No. 909371</p>	<p>LEEWARDEN, 9 februari 1961. Willemskade 7 Z.Z.</p> <p>Mej. J.A. Feikema, B. Visserstraat 14, <u>HARLINGEN.</u></p> <p>Zeer geachte Mejuffrouw Feikema,</p> <p>Bij deze kan ik u berichten dat u van mij toestemming krijgt de woning aan de Bildtstraat te betrekken.</p> <p>Ik deel u echter mede dat de aanleg van de closetinstallatie nog wel niet gereed zal zijn, ofschoon hier wel opdracht voor is gegeven.</p> <p>Met vriendelijke groeten,</p> <p>hoogachtend,</p> <p>HHB/AP</p>
--	--

De woning wordt hierna verhuurd aan mej. Feikema (later Mw. Wierda). Voordat Hein Buisman definitief kan beslissen wat er met de woning Bildtstraat 17 precies moet gebeuren komt hij in 1963 te overlijden. Omdat in die tijd zijn gedachtegoed van restauratie van panden steeds meer bijval vindt worden zijn activiteiten voortgezet door een stichting die als erbewijs zijn naam krijgt. De Stichting koopt dus verwaarloosde panden op, restaureert ze en verkoopt ze dan weer. Als de genoemde Stichting de woning Bildtstraat 17 krijgt overgedragen is de woning verhuurd aan Germen Wierda, inmiddels gehuwd met mej. J.A. Feikema, die van de woning Bildtstraat 18 afkomstig is.

In de Leeuwarder Courant van 16 januari 1965, in de bijlage sneon en snein, staat een uitvoerig artikel over de oprichting van de Stichting Hein Buisman. Als illustratie staat er een foto bij van een woning in de vijfverstraat en een foto van de hal van de woning Bildtstraat 17. De Leeuwarder Courant zegt hierover: ' Soms is de buitenkant helemaal niet monumentaal, maar dan is er een interieur, dat de bezoeker verrast, zoals in de Bildtstraat. Ook dit huis is eigendom van de nieuwe Stichting'. Dit is de betreffende foto:

Op de volgende bladzijde is een foto van de huidige situatie in 2000.

De familie Wierda huurt dus de woning vanaf ca. maart 1961 tot mei 1967 waarna ze vertrekken naar de Ludingaweg 30. Van de laatste huurperiode tot mei 1967 heeft de familie Wierda het huurboekje nog bewaard. De huurprijs was toendestijds *f* 7,85 per week. Een afbeelding van het huurboekje staat op de volgende bladzijde.

verschijndag	Betaalde som	Handtekening voor kwitantie
Jun 11	7,05	J. Postma
18	7,85	J. Postma
25	7,85	J. Postma
Jul 2	7,85	J. Postma
9	7,85	J. Postma
16	7,85	J. Postma
23	7,85	J. Postma
30	7,85	J. Postma
Aug 6	7,85	J. Postma
13	7,85	J. Postma
20	7,85	J. Postma
27	7,85	J. Postma
3	7,85	J. Postma

De volgende bewoner is Jitske Blaauw die hier verblijf houdt van juli 1967 tot september 1969. Vanaf die tijd komt de familie Brouwer, afkomstig van de Bildtstraat 16, er wonen. Zij blijven er wonen tot de restauratie in 1981 en 1982.

Na de restauratie valt het de Stichting niet mee om de woning te verkopen. De woningmarkt staat er slecht voor waardoor er niet veel animo is. De woning wordt dan tijdelijk verhuurd aan de kunstschilder Peter van der Ploeg. Als de woning hierna weer leeg komt te staan wordt de hulp van een makelaar ingeroepen. Deze maakt dan een woningpresentatie die op de volgende bladzijde is te zien.

Nederlandse Bond van Makelaars in onroerende goederen NBM

FOTOPRESENTATIE

Harlingen, Bildtstraat 17.

Gerestaureerde woning met veel antieke tegeltjes en plavuizen.
Ind.: hal, toilet met fonteintje woonkamer, parterre waarin een woonkeuken.

le verd.: overloop, douche met wastafel, slaapkamer, zolder/berging.
Voorzien van c.v.

De woning is geheel in oude stijl gerestaureerd door de Hein Buisman Stichting. Koopprijs f 72.000,00 V.O.N.

113

Aanbieding vrijblijvend. Bezichtiging na afspraak met makelaar:

Makelaardij
Friesland
Harlingen Gro. 6 Bredeplaats 12 Tel. 05178-3946

Auteursrecht voorbehouden aan leden NBM. Gehele of gedeeltelijke overname van deze publicatie of herpublicering van gegevens daaruit is verboden. Aan onvolkomenheden in de vermelde gegevens kunnen geen aanspraken worden ontleend.

Dan komt de woning in handen van de huidige bewoner H.O – Bijlsma.

B. Administratieve gegevens

De instantie die tegenwoordig de administratieve gegevens van het onroerend goed bijhoudt is het kadaster. Daarvoor was er vooral sprake van gemeentelijke proclamaties. De plaatsbepaling van een bepaalde woning werd vaak omschreven als de woning met de klokgevel in destraat. Ook werden opvallende gevelstenen of uithangborden genoemd. Een ander gebruik was om een omschrijving te geven als de woning ten westen van de woning van de familie Kuyk en ten zuiden van de woning van de familie Hanema enzovoort. Huisnummers waren er nog niet. De steden waren nog klein en overzichtelijk. Maar met het groter worden van de steden werd steeds meer de behoefte gevoeld om duidelijker aanwijzingen te noemen. Er werd begonnen met een kwartierindeling.

De woning Bildtsraat 17 werd in de loop van de tijd als volgt ingedeeld.

(Fryske akademy: Pleatselijke skiednis 2 nr. 670 van 1987)

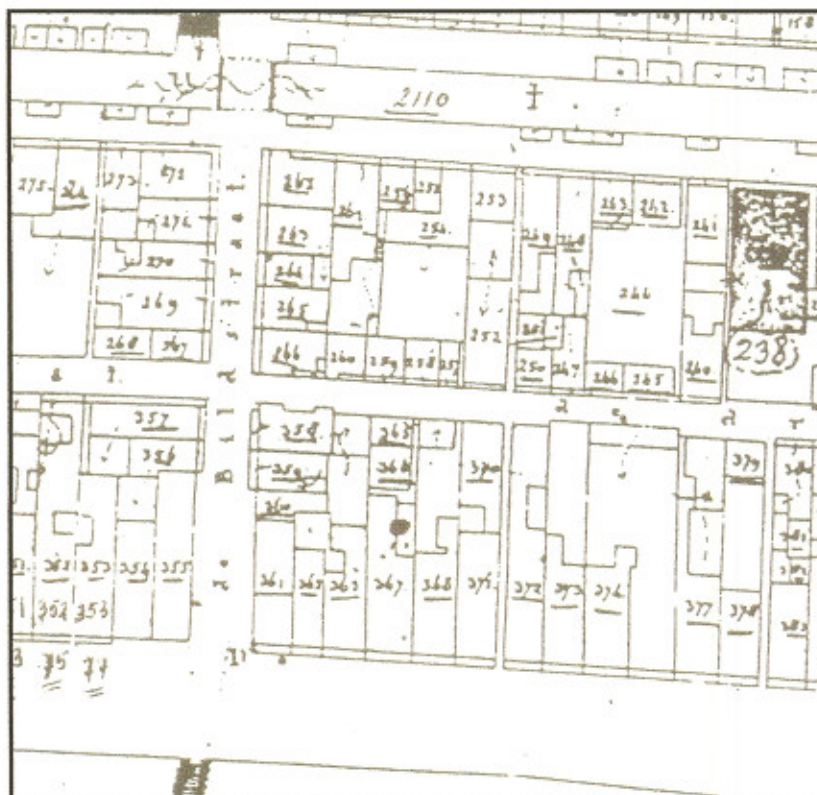
Wijkindeling

Periode: 1716 – 1775	1775 – 1810	1814 – 1880	1880 - 1900
Indeling: Kwartier 1e	kwartier 1e	wijk A	wijk A
Numer: 128	195	113	124

Kadasterindeling

Periode/jaar: 1830	1920
Numer: 264	4325(sektieA)

Hieronder is een gedeelte van een kadastrale kaart uit 1830 van de omgeving van de Bildtsraat opgenomen. De situatietekening van nummer 17 is al overeenkomstig de huidige situatie.

Dat er op administratief gebied ook wel eens iets verkeerd kan gaan blijkt uit het volgende:

In de eerste koopakte waar een oppervlaktemaat van de woning wordt genoemd is de koopakte van 1851. Hier is sprake van een oppervlakte van 40 ellen. Ook in de koopaktes van 1857 en 1869 is dit het geval. Omdat een (oude) el een afmeting heeft van 0,688 meter is de oppervlakte 40 x 0,688 meter is dus 27,52 centiare. Dan komen er wijzigingen in de oppervlaktegegevens. Op een rijtje gezet zien die gegevens er als volgt uit:

Koopaktes 1851 t/m 1869: 40 ellen = 27,52 centiare
Koopaktes 1920 en 1959: 38 centiare
Bouwtekening 1979 van de restauratie: Ongeveer 36 centiare
Kadaster 1985: 43 centiare

De bovenstaande verschillen zijn niet te verklaren. Volgens het kadaster was de oppervlakte van de woning in 1882 ook al 43 centiare. De huidige oppervlakte moet zijn 36 centiare voor het bebouwde gedeelte en 7 centiare voor het onbebouwde gedeelte. Het onbebouwde gedeelte is dan de strook grond (stoep) voor het huis.

De gedachte zou zich voor kunnen doen dat deze stoep mogelijk de verklaring zou kunnen zijn. Namelijk dat er in de periode 1869 tot 1882 grond is aangekocht om een extra uitgang naar de straat te maken. Op een oude foto is die extra toegang (uitgang) nog te zien. De woning had toen ook een prive-stoep afgezet met paaltjes. Zie ook onderstaande foto. Voor de restauratie in 1982 was dit alles al verdwenen.

Maar de gedachte van grondaankoop moet verworpen worden omdat er al voor die periode verschillende gezinnen wonen en omdat in de koopakte van 1830 er al sprake is van een uitgang naar de straat. Zie hiervoor de volgende bladzijde.

Als de woning Bildtstraat 17 in 1965 aan de Hein Buisman Stichting wordt overgedragen bestaat er al een monumentenwet. Deze is in 1961 al door de tweede kamer aangenomen. Op 16 februari 1966 wordt door monumentenzorg een eerste monumentenlijst opgesteld. De Bildtstraat 17 komt ook op deze lijst voor en krijgt Rijksmonumentnummer 20310.

C. De bouwkundige aspecten

Omdat er geen oorspronkelijke bouwtekeningen van de Bildstraat 17 aanwezig zijn dienen die bouwkundige aspecten eerst opgediept te worden uit de eerste proclamaties en koopaktes.

In een proclamatie van 1732 (nummer 248; blz.155) is een volgende omschrijving:

Het huis bestaat uit een voorhuis, een kelderkamer, daaronder een kelderkamer met potkast voor aan de straat, met put en regenwaterbak.

De heer Y.Elsinga kon door middel van deductie vaststellen dat deze omschrijving betrekking had op de woning Bildstraat 17. In het jaar 1756 is deze omschrijving op een kleine wijziging na hetzelfde. Die wijziging is het ontbreken van de potkast. Misschien is die vanwege bouwvalligheid afgebroken.

De omschrijving in de koopakte van 1830 ziet er anders uit en is als volgt:

Een huis cumannex (met toebehoren) staande aan de oostkant in de Bildtstraat binnen Harlingen in wijk A nummer 113 zijnde vrij van grondpacht doch proquoto (naar evenredigheid) bezwaard als andere havenisten (soort haven- waterschap), hebbende de kelder welke zich in het huis bevindt een ingang aan de straat en aan binnen in de gang, behorende het platje het zich in genoemde kelder bevindt aan de tegenwoordige huurders.

Deze twee beschrijvingen hebben niet veel overeenkomsten. Reden waarom het duidelijk is dat het om twee verschillende woningen gaat. Omdat de laatste omschrijving , van 1830, nog bijna helemaal overeenkomt met de huidige woning kan aangenomen worden dat de huidige woning in de periode tussen 1756 en 1830 is gebouwd. Een nadere indicatie kan zijn de houten wand in de hal en de vele tegels in de woning. Volgens een deskundige, of meerdere deskundigen, is de houten wand te traceren als afkomstig uit de achttiende eeuw. Zo is het tenminste genoteerd op de bouwtekening van architectenbureau R.T-Kuipers in 1979. Die bouwtekening komt straks nog aan de orde. De fabricagedatum van verschillende tegels, waarover straks meer, doet een bouwperiode na 1780 vermoeden. Aannemelijk is daarom dat de woning in de periode tussen 1780 en 1800 is gebouwd.

Dat de woning inderdaad een respectabele leeftijd heeft kan ook blijken uit de grote schoorsteenkanalen. Ze zijn zodanig groot dat het waarschijnlijk is dat er nog met open vuren is gestookt. In het souterrain is in het schoorsteenkanaal nog een metalen stang , ook wel haalboom genoemd, aanwezig met gaten op verschillende hoogten om potten en pannen aan te haken zodat ze naar gelang de behoefte vlak boven het vuur of op grotere hoogte opgehangen kunnen worden.

Een opvallend detail van de huidige woning is ook de dubbele gevel.

Waarschijnlijk vanwege bouwvalligheid is voor de oude gele gevel een nieuwe gevel van roodbruine bakstenen geplaatst. Het is niet te achterhalen wanneer dit gebeurd is maar de roodbruine gevel is zeker uit de tijd van voor de familie v/d Meulen. Maar ook de andere muren hebben in de loop der jaren een extra stenenrij gekregen. Of zijn er mogelijk nog (delen) van muren van de oorspronkelijke woning blijven bestaan? Wanneer die extra muren er zijn gekomen is kortom niet bekend.

De muurdikte van de buitenmuren varieerde tot de restauratie tussen de 23 en 27 centimeter. Bij de restauratie is aan de binnenkant tegen de muren isolatie en gipsplaten aangebracht waardoor de muurdikte met circa 3 tot 4 cm is toegenomen. Vanwege de tegels is dit uiteraard niet in het souterrain gedaan.

Het belangrijkste verschil van de huidige woning met de omschrijving van 1830 is echter de toegang (uitgang) van de kelder naar de straat. Die toegang is dus op een gegeven moment dichtgemaakt. In ieder geval is deze toegang er nog als op 9 juni 1932 de gemeente Harlingen toestemming geeft aan de heer T v/d Meulen om enige wijzigingen aan te brengen in toegangsdeur en het raam van de winkel.

Zijn weduwe mevrouw Aafke de Wit staat ook nog op de foto als die toegang er nog is.

Het is zeker dat het na de laatste wereldoorlog gebeurd is want volgens overlevering zijn er nog soldaten geweest die zich in die periode, tijdens een vuurgevecht, schuil hebben gehouden in deze toegang.

Nazaten van de familie van der Meulen doen het verhaal dat na de laatste wereldoorlog er slechts een enkele kraan in de woning aanwezig was. Deze kraan bevond zich in het souterrain. Maar riolering oftewel een afvoer was niet aanwezig. Verbruikt water diende daarom iedere dag, soms verschillende keren per dag, per emmer verwijderd te worden. De emmers werden geleeqd in de zoutsloot (gracht) die, omdat ook de andere bewoners van de Bildtstraat en Zoutsloot (straat) noodgedwongen hetzelfde deden, steeds meer een open riool werd. Na veel klachten over deze situatie werd eindelijk besloten om er iets aan te doen. Het voorstel van verschillende mensen om de zoutsloot (gracht) in z'n geheel te dempen werd gelukkig niet gehonoreerd. Inplaats daarvan werd nu tot aanleg van riolering besloten. De aanbesteding hiervan vond overeenkomstig het volgende onderstaand artikel in de Harlinger courant van 26 september 1952 plaats.

Harlinger courant no. 75 van 26/9 1952

AANBESTEDING

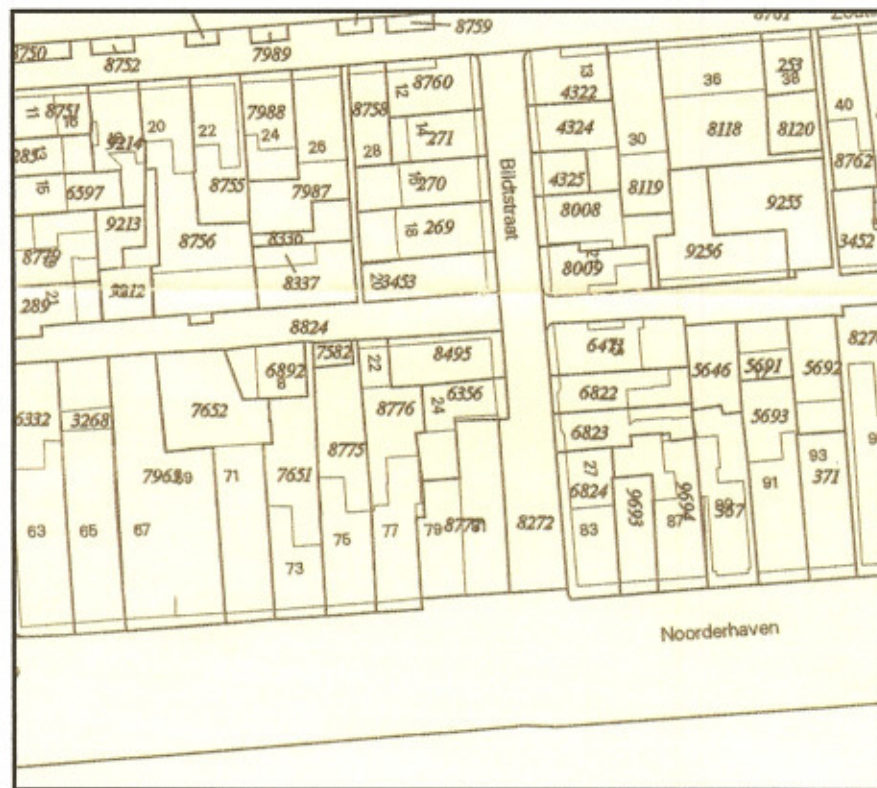
Donderdagmiddag werd ten stadhuisse aanbesteed de verbetering van de Bildtstraat en van de Steenhouwersstraat alsmede het aanbrengen van een riolering in de Bildtstraat, de Steenhouwersstraat en de Westerstraat. Ingekomen 16 stukken.

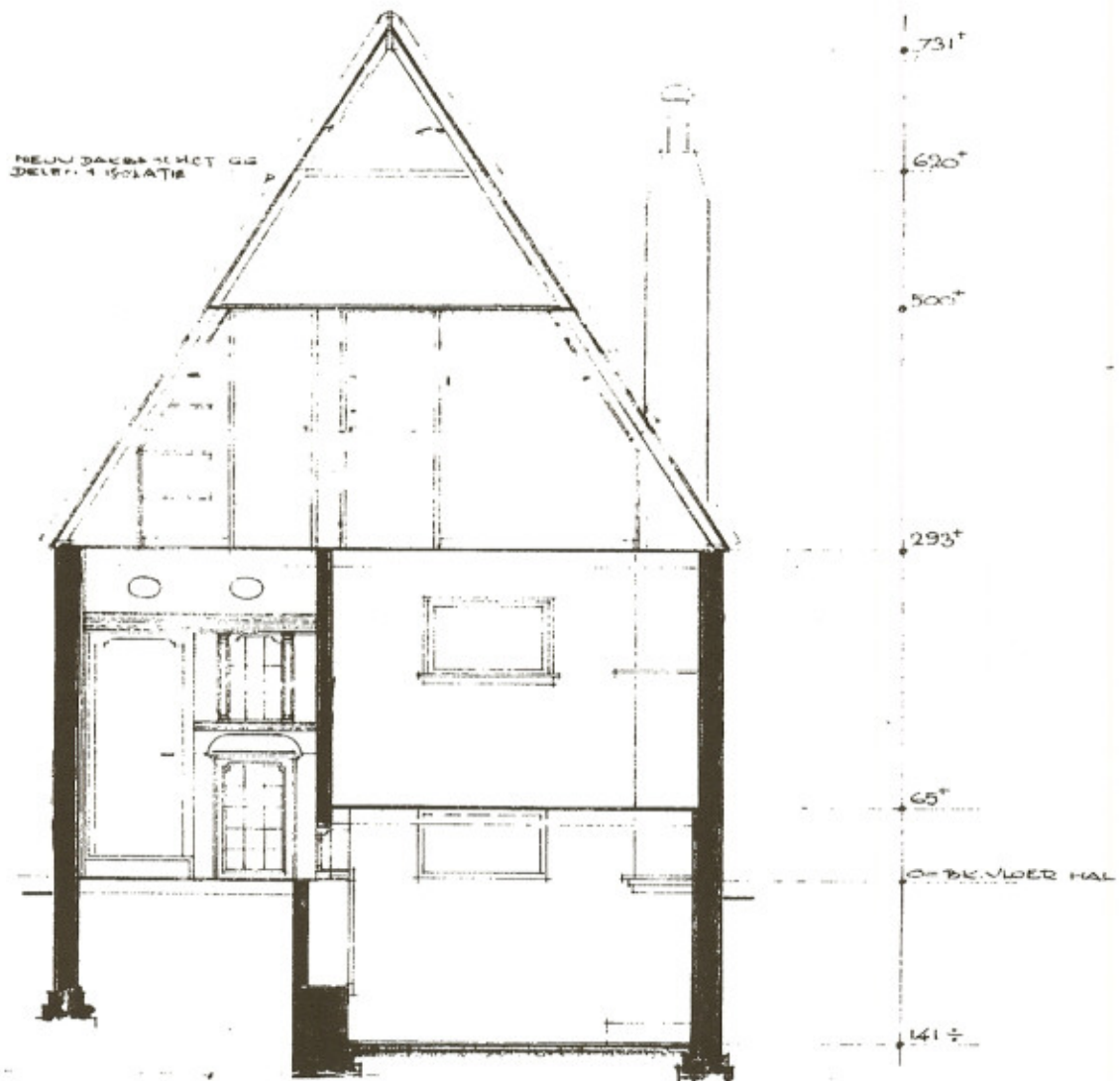
Het werk werd gegund aan de laagste inschrijver S. Holstein voor de som van f 16.963.—.

Bij de realisering van de riolering werd met de familie van der Meulen een overeenkomst gemaakt dat de toegang naar het souterrain dicht zou worden gemaakt. Bij toestemming van de familie van der Meulen zouden de kosten hiervan, en de aanleg van de riolering, voor rekening van de gemeente komen. Waarschijnlijk is daarbij tevens de afspraak gemaakt dat de tot dan toe eigen stoep van de familie van der Meulen een openbaar trottoir zou worden. Soortgelijke afspraken zijn waarschijnlijk meer gemaakt want nadien zijn in de gehele straat stoepen rechtgetrokken, potkasten verdwenen en kelderdeuren dichtgemaakt. Jammer genoeg is over deze afspraken niets meer in het archief van de gemeente Harlingen te vinden. Zie ook de oude foto's van hoe het vroeger was.

Na het overlijden van de heer Thomas van der Meulen, in 1954, is in de woonkamer de bedstee, die zich tegen de achterwand bevond, weg gebroken en is in die achterwand een lichtschepping gemaakt. Een overeenkomstige lichtschepping werd ook in het souterrain aangebracht.

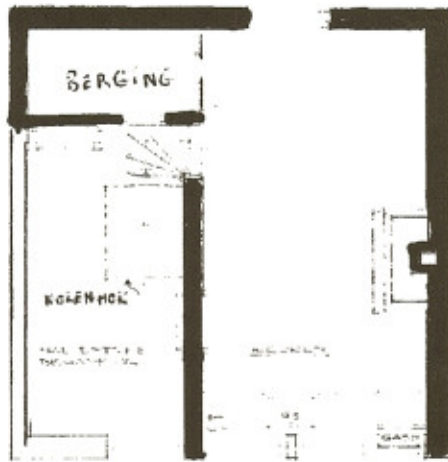
Ten behoeve van de restauratie wordt in 1979 door architectenbureau R.T-Kuipers een eerste bouwtekening gemaakt. Deze wordt in 1980 door B&W van de gemeente Harlingen goedgekeurd. De uiteindelijke restauratie zal in 1981 en 1982 plaats vinden. Ook na de restauratie volgen met enkele verbouwingen enkele belangrijke veranderingen. Op de volgende bladzijden zijn per verdieping steeds de oorspronkelijke situatie, de situatie na de restauratie in 1982 en de huidige situatie in 2000 schetsmatig weergegeven. De omschrijvingen van deze wijzigingen komen hierna. Hieronder staat nog een gedeelte van de kadastrale kaart van mei 1999.

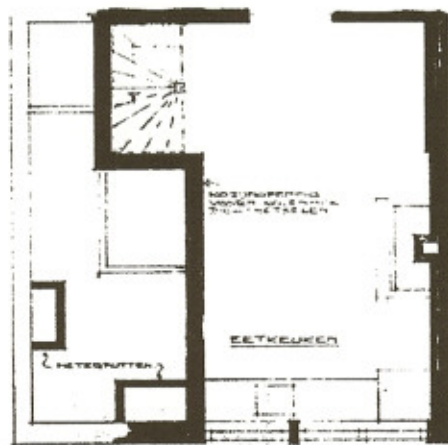

Dwarsdoorsnede woning Bildstraat 17 te Harlingen

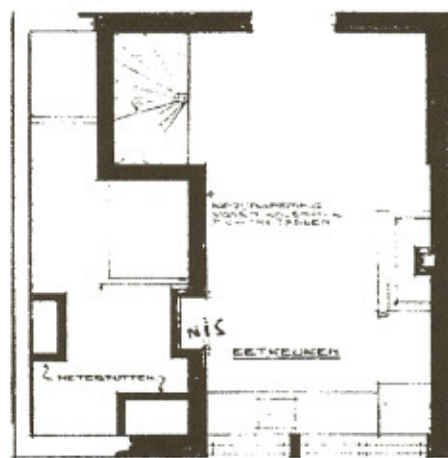
Historisch onderzoek woning Bildstraat 17 te Harlingen

KELDER Oorspronkelijke situatie

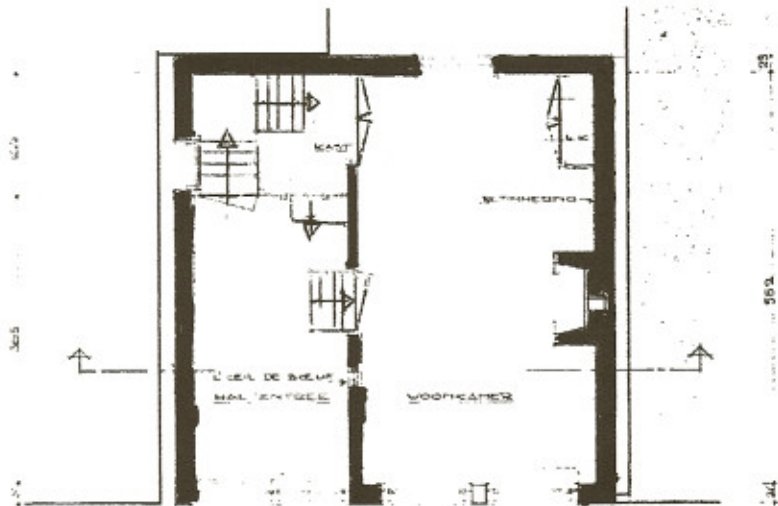

KELDER Situatie na de restauratie van 1982

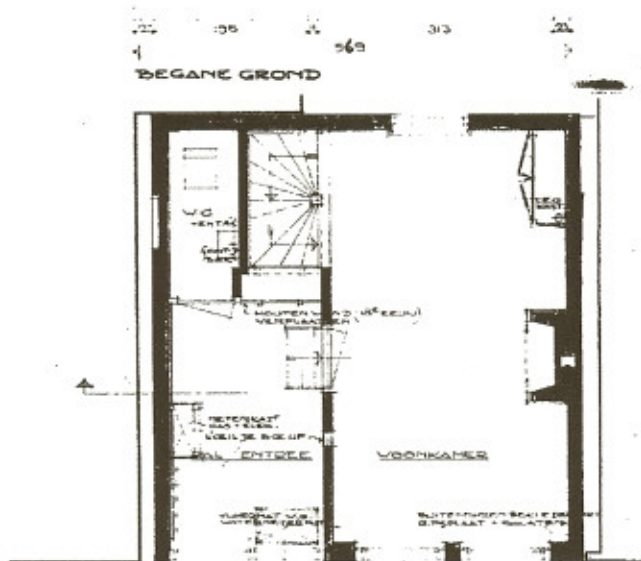

KELDER Huidige situatie (juni 1999)

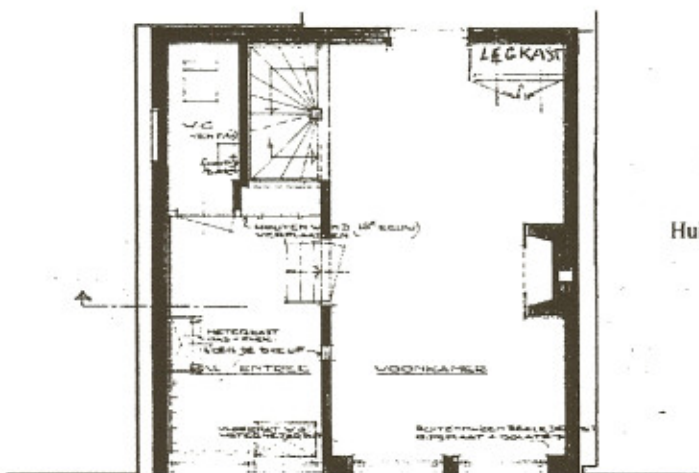
Historisch onderzoek woning Bildtstraat 17 te Harlingen

BEGANE GROND Oorspronkelijke situatie

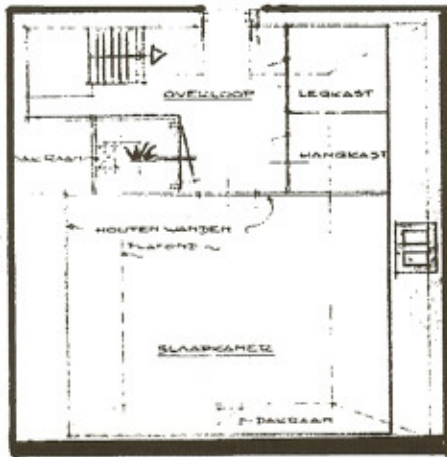

BEGANE GROND
Situatie na de restauratie van 1982

BEGANE GROND
Huidige situatie (juni 1999)

Historisch onderzoek woning Bildtstraat 17 te Harlingen

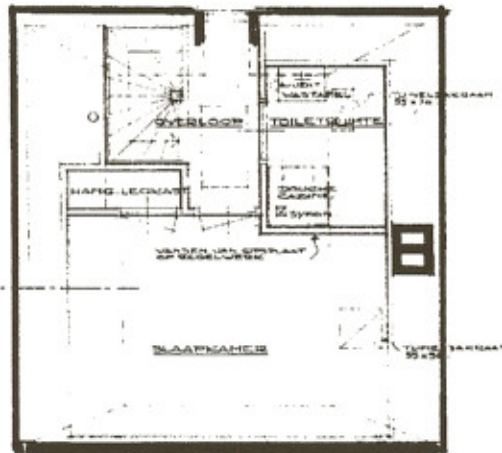

VERDIEPING Oorspronkelijke situatie

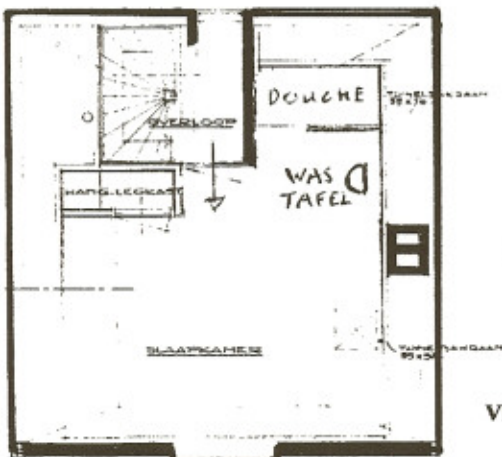
GEMAAKERT ALS BEHOORENDE BIJ
 BESLUIT VAN 19 JUNI 1980
 BIJZONDER VERBOD EN WEDERRECHT VAN DE
 DE SECRETARIS, DE BUNDSMEEL

23 JAN. 1980
 150.

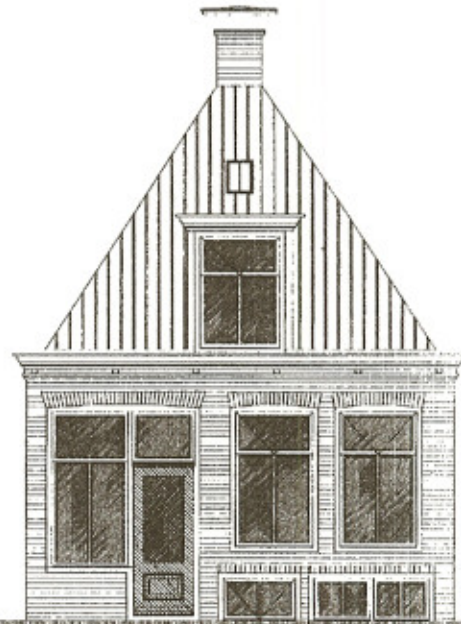
plan:	plan/tek. no.
REHABILITATIE PAND	7951 - 1
BILDSTRAAT 17, HARLINGEN	
projectant:	datum: DEC. 79
HEIN BUSHAN STICHTING	

VERDIEPING Situatie na de restauratie van 1982

VERDIEPING Huidige situatie (juni 1999)

VOORGEVEL - BILDSTRAAT 17

Historisch onderzoek woning Bildtstraat 17 te Harlingen

OMSCHRIJVING VAN DE VERBOUWINGEN

1. De Kelder (Souterrain)

Oorspronkelijk was er achter in de kelder een berging en een trap naar hal. Bij de restauratie in 1982 werd de trap verwijderd en werd er een wenteltrap vanaf de kelder naar de begane grond en de verdieping gemaakt. Het kolenhok werd dichtgemaakt. Na de restauratie van 1982 werd als enige wijziging, in 1992, nog een nis aangebracht. Deze nis stond wel op de bouwtekening van 1982 maar werd toen niet gerealiseerd.

Ter vergelijking enkele foto's die in het souterrain zijn genomen. Op de eerste foto staat mw. Aafke de Wit. De foto is genomen vanaf de achterkant van het souterrain en geeft een indruk van de situatie kort na het tijdstip dat de trapopgang naar buiten verdwenen is. Op de plaats van de trapopgang is nu een uitzetraam aangebracht. De tegels op de rechter muur zijn inmiddels verdwenen. De foto op de volgende bladzijde is genomen in maart 2000 en is een overzichtsfoto van het souterrain genomen vanaf de dezelfde achterkant.

Foto genomen vanaf de achterkant van het souterrain

De volgende foto is van de stookplaats in het souterrain. Achter de klok zat een schilderij.

2. Begane grond

De oorspronkelijke trapopgang vanuit de hal naar de verdieping werd bij de restauratie dicht gemaakt en inplaats hiervan kwam een toilet. De houten wand uit de 18^e eeuw werd naar voren gehaald en kwam ongeveer ter hoogte van de trap naar de kelder. Na de restauratie werd alleen de legkast van de rechtermuur, gezien vanaf de voorkant, tegen de achtermuur geplaatst. Een foto van de huidige woonkamer staat hier beneden afgedrukt. De foto is genomen vanaf de achterkant.

De onderstaande foto van de huidige situatie werd genomen vanaf de voorkant van de woning

3. Verdieping

Op de plaats van de kasten werd bij de restauratie een doucheruimte gemaakt. Ter hoogte van de ruimte waar vroeger het toilet was werd een hang- legkast gemaakt.

Bij de verbouwing in 1992/3 werd de doucheruimte naar de achterwand verplaatst waardoor de scheidingswand tussen deze ruimte en de slaapkamer kon verdwijnen. De deur werd meer naar achteren verplaatst. Een laatste verbouwing vond in 1995 plaats waarbij een dakkapel werd geplaatst

Deze foto van de huidige situatie is genomen vanaf de achterkant.

De volgende foto van de huidige situatie op de verdieping is genomen vanaf de voorkant

4. De zolder

Op het kleine zoldertje werden geen wijzigingen aangebracht. Dit werd een mooie ruimte voor de ketel van de centrale verwarming.

Als afsluiting werden in 1998 de grote ramen aan de voorkant van de woning voorzien van dubbel glas. Verbouwingen hebben hierna niet meer plaatsgevonden. Wel werden in 1999 nog enige onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd om gebreken aan de douche te verhelpen en vanwege de verplaatsing van de wasmachine. De verbouw- en onderhoudskosten van 1992 tot en met 1999 hebben dan echter het aankoopbedrag van 1982 al overschreden.

D. Tegels en ornamenten

Er waren en er zijn enkele opvallende dingen aan de woning Bildtstraat 17. Dat zijn de sierende elementen die er in de woning zijn aangebracht. De houten wand in de hal uit de achttiende eeuw bijvoorbeeld die nog steeds aanwezig is.

Helaas zijn er voor de voltooiing van de restauratie in 1982 ook enkele authentieke dingen verdwenen. Verdwenen is een schilderstuk, van een schaatser met een rode muts, uit de schoorsteenmantel van het souterrain. Ook zijn er verschillende tegels verdwenen. Deze tegels kwamen voor in de hal (winkelruimte) van de woning en het souterrain. Omdat genoemde tegels, die gemaakt zijn in de periode tussen 1650 en 1680, van voor de bouwperiode zijn geweest is het duidelijk dat de aannemer, de plaatselijke timmerman!?, toendestijds een restantpartij op de kop heeft getikt.

Nu zijn deze tegels antiek, en dus duur, toen achter de mode en goedkoop. Op de halffoto is nog, hoewel moeilijk, helemaal onderaan een tegel te onderscheiden met de voorstelling van een soort VOC schip. De rechter foto is van hetzelfde type maar dan op groter formaat.

Als eerbetoon aan deze tegel, en als compensatie voor het verlies, is thans in het bovenraam boven de toegangsdeur een model van eenzelfde VOC schip aangebracht. Dit VOC schip heeft de naam van 'Den Vlieghenden Hollander' gekregen. Bij de oude woningen in de binnenstad is hier meestal een levensboom aangebracht. In dit geval is er dus sprake van een levensboot.

Het verlies van enkele authentieke tegels doet nog geen ernstige afbreuk aan de woning omdat er nog zeer veel tegels aanwezig zijn. Vooral in het souterrain. Zonder uitzondering zijn het allemaal Harlinger tegels. Het is heel goed mogelijk dat deze tegels om de hoek van de straat, op de Zoutsloot, aangekocht zijn. Daar zijn namelijk verschillende tegelfabriekjes gevestigd geweest.

De huidige aanwezige tegels konden door de deskundige bij uitstek, te weten de heer Henk Oswald van de Harlinger Aarde en Tegelfabriek, als volgt worden geïnventariseerd:

Fabricagedatum: Omstreeks 1780

Type: Dier en mensfiguren in een cirkel

Fabricagedatum: Omstreeks 1670
Type : Bloem gecombineerd met gezicht

Fabricagedatum: 1780 tot 1820
Type: Bloemmotieven

Fabricagedatum: 1780 tot 1820
Type: Stermotieven

Fabricagedatum: 1800 en later
Type: Religieuze motieven in cirkel

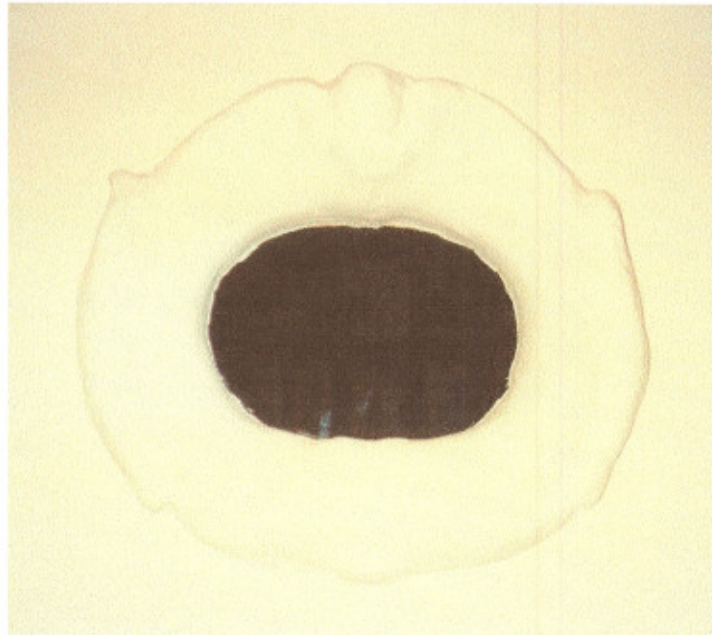

Tussen de hal en het souterrain is een rechthoekige doorkijk aangebracht die ongeveer 80 bij 30 centimeter meet. Bij de bouw is dit waarschijnlijk aangebracht om wat extra licht in het donkere souterrain te krijgen. Tot 1954 kwam er immers alleen licht aan de voorkant naar binnen.

Een kleinere doorkijk werd ook gemaakt tussen de woonkamer en de hal. Omdat deze doorkijk klein en rond is wordt een dergelijk doorkijk ook wel L'Oeil de boeuf genoemd. Letterlijk betekent dit franse woord het oog van de os.

Als sierend element werd er om dit L'Oeil de boeuf een ornament aangebracht. Maar dit ornament was in de loop van de tijd, door vele lagen gips en witkalk, onherkenbaar geworden.

Zie hiervoor onderstaande foto van de witte vormloze klomp.

Dit was niet naar de zin van de huidige eigenaar/bewoner. Daarom werd er gezocht naar iemand die wat toverwerk kon verrichten om het ornament naar iets herkenbaars te transformeren.

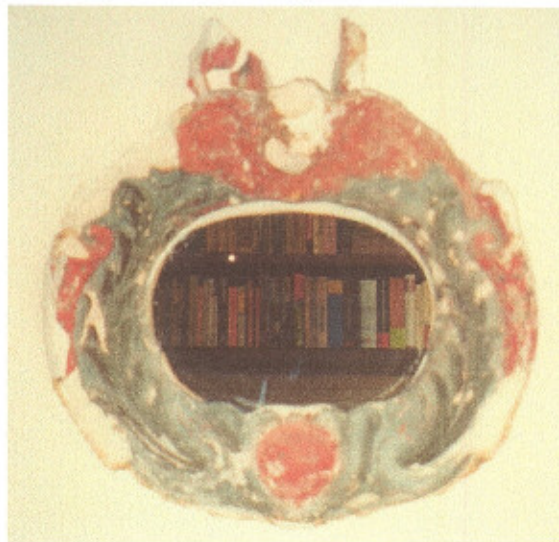
Kortom een soort restauratie!

Die goede fee werd gevonden in de persoon van de beeldhouwster Liesbeth Meerding. In onderling overleg werd, in het voorjaar van het jaar 2000, besloten om een nieuw ontwerp te maken dat zo veel mogelijk recht zou doen aan het origineel waarvan de mening was dat het bovenste deel waarschijnlijk een engelenkopje voor moest stellen. Voor de overige onderdelen werd gekozen voor twee zeepaardjes aan de beide zijkanten en een schelp aan de onderkant. De zee als inspiratiebron dus. Liesbeth stelde voor om eerst een origineel te maken en hierna een mal te maken. Deze mal zou dan in de woning Bildtstraat blijven zodat als het nieuwe ornament ooit zou beschadigen er weer een nieuw gemaakt kon worden. Aldus afgesproken.

Het nieuwe ornament is op de volgende bladzijde te zien.

Nu kon het oude ornament verwijderd worden. De bedoeling was om te proberen het in z'n geheel van de muur te bikken. Hiertoe werden met beiteltjes aan de achterkant inkervingen gemaakt. Al spoedig lieten enkele fragmenten los. Maar ook gingen enkele gipslagen los zitten waarna verschillende onderdelen hieronder duidelijk herkenbaar werden. Nu werd met enkele voorzichtige pogingen aan de kalklagen gepeuterd. Steeds duidelijker werd dat er nog een behoorlijk gaaf rood en grijs ornament onder moest zitten. Na steeds voorzichtiger verdere blootlegging kwam dit tevoorschijn. Zie onderstaande foto met enkele losse fragmenten op het engelenkopje.

Nu er nog zo'n betrekkelijk gaaf ornament onder de kalklagen tevoorschijn kwam was een algehele restauratie natuurlijk voor de hand liggend. Dit werd door de eigenaar zelf ter hand genomen. Het resultaat was zeer bevredigend. Aan de twee zijanten verschenen twee hoornen (des overvloeds?) Het middengedeelte was voorzien van ranken. Het geheel werd weer in dezelfde kleurstelling gebracht. Afwijkend hierop werd het engelenhaar goudkleurig gemaakt. De foto toont het uiteindelijke resultaat. Een verloren gewaande Michaelangelo? Waarschijnlijk is het ornament al meer dan een eeuw verborgen geweest

Maar wat nu te doen met het nieuwe ornament? Daar was gelukkig snel een oplossing voor. Bij de restauratie is er in het toilet in de hal ook een L'Oeil de boeuf gemaakt. Met wat passen en meten bleek het nieuwe ornament hier ook goed om te passen. Zodoende zijn er in de hal nu twee ornamenten. Zie hiervoor ook de foto van de hal op bladzijde 10.

Tot zover dit verhaal over een klein, maar toch bijzonder, huisje in Harlingen.

Er blijven natuurlijk altijd nog wel vragen over. In de eerste plaats het souterrain. Heeft dit nog een speciale functie gehad? Het is niet te achterhalen.

Waarom heeft de woning twee schoorstenen? De grote schoorsteenkanalen uit het souterrain en de woonkamer, groot genoeg om er in te kunnen staan, komen uit in de schoorsteen rechts van de woning. Maar boven op de woning staat ook nog een schoorsteen. Zelfs compleet met schoorsteenbord. Ten behoeve van de slaapkamer? Het is niet bekend.

Ook doet de vraag zich voor waarom deze woning toch enigszins opgetuigd is met sierende elementen als een houten wand, een schilderstuk en veel tegels. De indruk bestaat dat aan deze woning meer dan gebruikelijke aandacht is besteed. Waarschijnlijk is de prijs voor deze woning ook steeds wat hoger geweest dan die van andere woningen van deze kleine afmetingen. De verklaring is mogelijk dat deze dingen werden gedaan als investering en geldbelegging. Zowel Lammert Teyes als Gerryt Jans Veenstra waren toch wel kapitaalkrchtig te noemen. Een van beiden is waarschijnlijk de opdrachtgever geweest voor de nieuwe huidige woning.

Gezien het voorafgaande zal duidelijk zijn dat er in de loop der jaren (twee eeuwen) heel wat is verbouwd, geklust en geprutst aan dit kleine huisje in de Bildtstraat 17.

Een ontwikkeling van open vuur, kolenkachel, gaskachel tot centrale verwarming. Van kaarsen en olielamp naar elektriciteit. De aanleg van water, riolering, radiodistributie en kabeltelevisie. Als muren konden spreken! Het heeft stormen doorstaan en een overstroming in 1825. Dat het nog een lang leven beschoren mag zijn. Met de huidige twee beschermengelen die, ondanks het leeftijdsverschil van ongeveer 200 jaren, toch broertjes van elkaar zijn zal dit mogelijk wel lukken.

Bronnen:

- Archieven gemeente Harlingen
- Rijksarchief Leeuwarden
- Buma bibliotheek Leeuwarden
- Archief Leeuwarder Courant
- Archief Harlinger Courant
- Prive fotoverzameling Fam. D v/d Meulen
- Prive correspondentie Mw. J.A Wierda - Feikema

H.O – Bijlsma
Bildtstraat 17
8861 SN Harlingen
Telf. 0517 – 414960

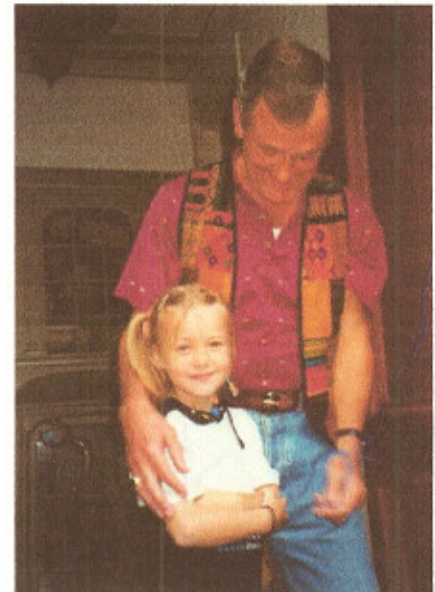
E. Vervolgonderzoek

Na het afsluiten van het historisch onderzoek in juli 2000 zijn er verder in dat jaar toch wat bijzondere dingen jaar gebeurd. In de eerste plaats natuurlijk het onderzoek zelf dat nu op schrift werd gesteld. Maar natuurlijk ook de plaatsing van een nieuw gipsen ornament en, nog belangrijker, de vondst en restauratie van het oude ornament met engelenkopje. Tevens is er een model van een VOC schip in het raam boven de deur geplaatst die de naam 'Den Vlieghenden Hollander' kreeg.

Al met al genoeg bijzondere gebeurtenissen voor de Bildtstraat 17 om een feestje te geven. Dit feestje werd gehouden op zondag 10 september 2000. De gasten werden op het verkeerde been gezet door bij de uitnodiging te suggereren dat er sprake zou zijn van de doop van het schip 'Den Vlieghenden Hollander' terwijl het in werkelijkheid de onthulling van dit schip en ornamenten betrof. Er werden op deze dag natuurlijk ook enkele foto's gemaakt.

In afwachting van de onthulling

Machteld doet de onthulling

Alom bewondering voor 'Den Vlieghenden Hollander'

En nu wat eten

Na afloop van het feestje kregen alle gasten het verslag van historisch onderzoek mee. Hierna werd het onderzoek verspreid onder verschillende mensen en werden enkele instanties ook een exemplaar opgestuurd.

Hierop volgden verschillende aardige reacties. Er kwam nog een oude foto, gemaakt door Monumentenzorg, boven water. De familie van der Meulen die de foto aanleverde kon er verder niets over vertellen. Maar bij navraag bij Monumentenzorg bleek dat het ging om een foto uit 1959 (negatief 57801) van de hal. Dus zes jaren vroeger dan de foto uit de Leeuwarder Courant. Straks meer over deze foto.

Een belangrijke reactie kwam er ook van de heer A.Reinstra van Monumentenzorg. In zijn brief wierp hij een ander licht op de datering van de bouwperiode. Bij deze brief was een foto gevoegd van de oude woning Bildtstraat 5-7, al afgebroken, waarop zich een engelenkopje met vleugels bevond. Op de volgende bladzijde is een fragment van de brief geplaatst.

Broederplein 41 - 3703

Postbus 1001 - 3700 BA

☎ | 030 - 698 32 11

fax | 030 - 691 61 89

Rabobank 1923 21 757

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

H.O. Bijlsma
Bildtstraat 17
8861 SN HARLINGEN

uw brief/kenmerk

ons nummer

behandeld door

Drs. A. Reinstra

Onderwerp

Reactie historisch onderzoek

Bijlage

Datum

18-10-2000

Geachte heer Bijlsma,

Via collega Aart de Vries kreeg ik uw historisch onderzoek naar het pand Bildtstraat 17 onder ogen. Een interessant verslag met een grote hoeveelheid aan historische informatie. Onze complimenten voor het gedetailleerde onderzoek naar de bewoners en eigenaren van het pand. Wel heb ik nog een paar puntjes betreffende de bouwgeschiedenis. Op de oude foto van pagina 13 zijn vensters afgebeeld met glas-in-lood in de bovenramen. Gezien de detaillering zouden deze uit de periode van omstreeks 1900 kunnen dateren. Mogelijk dateert zelfs de hele gevel uit deze periode en heeft de wijziging te maken met de toenmalige bewoner die rond deze tijd winkelier was geworden (p.6). De rest van het casco is echter ouder. Vermoedelijk ook ouder dan de periode 1780-1800 die u noemt. Het is gevaarlijk om een pand te dateren op basis van de beschrijvingen in de koopacten. Het gebouw zelf vormt een betrouwbaarder bron. In Bildtstraat 17 is echter wel veel ingebracht en gewijzigd. De houten wand bijvoorbeeld bevat inderdaad 18de eeuwse kenmerken maar mogelijk ook 17de eeuwse elementen, zoals de pilasters en de kroonlijst met daarboven de oeil-de-boeufs. Uit de tweede helft van de 17de eeuw dateert ook het door u gerestaureerde oeil-de-boeuf. Een interessant stuk dat vanuit het oogpunt van monumentenzorg eigenlijk niet verwijderd had mogen worden. Beter was geweest dit ter plekke schoon te maken. De 17de eeuw was (tot 1982) ook in de vorm van versierde tegeltjes vertegenwoordigd in het pand. U dateert de versieringen in de periode 1650-1680 en stelt vervolgens dat ze vanwege die ouderdom niet bij het huis kunnen horen. Mijns inziens zou het pand gezien de voorgaande punten wel degelijk uit de tweede helft van de 17de eeuw kunnen dateren en is het pand in de loop der tijd sterk gewijzigd en verbouwd.

De opmerking in deze brief over de verwijdering van het gerestaureerde ornament berust gelukkig op een misverstand. Het ornament met het engelenkopje is nooit van zijn plaats geweest.

Overige opmerkingen in de brief gaan vooral over de vermeende bouwperiode van circa 1780 – 1800. De woning Bildtstraat 17 zou wel eens veel ouder kunnen zijn. Een nader onderzoek ligt dus voor de hand.

Een belangrijk aanknopingspunt betreft het gerestaureerde ornament. Volgens de brief van de heer Reinstra zou het mogelijk uit de 17^e eeuw kunnen stammen.

Door gemis aan kennis van de schrijver van dit epistel was in eerste instantie de gedachte dat een gipsornament niet oud zou kunnen zijn. Maar attent gemaakt door de brief wordt nadere informatie opgezocht om hier meer over te weten te komen. Dan blijkt door literatuurstudie dat gips en gipsverwerking al een heel lange geschiedenis kent. Een belangrijk boek hierover is geschreven door W.V.J-Freling met de titel: Stucwerk in het Nederlandse woonhuis uit de 17^e- en 18^e eeuw (1996).

In Nederland wordt er in de 16^e eeuw ook al met gips gewerkt. De Italiaanse 'gastarbeiders' maken gestucte plafonds en ander ornamentwerk. Deze zogenaamde 'gastarbeiders' zijn hoog gekwalificeerde ambachtslieden die zich goed laten betalen. Een eerste voorbeeld in Friesland op dit gebied zijn de in 2001 ontdekte vroeg 17^e -eeuwse stucwerkornamenten van Dekema State in Jelsum.

Later, in de 17^e eeuw, werd op veel grotere schaal stucwerk als versiering aangebracht. Vooral plafonds ondergingen in de grote koopmanshuizen in Amsterdam een rijke bewerking. Ook kerken, staten, kastelen, gemeentehuizen en andere belangrijke gebouwen kregen rijk bewerkte plafonds en ornamenten. Dit werd tot ver in de 18^e eeuw voortgezet. Inmiddels steeds vaker door Nederlanders. Want die beheersten het vak van stucwerk maken intussen ook steeds beter.

Maar hoe komt nu een ornament in een eenvoudig klein huisje zoals de Bildtstraat. Het is goed mogelijk dat er in de tijd van plaatsing al eenzelfde opdracht liep in Friesland. Door het leggen van een contact is toen mogelijk voor een voordelig prijsje een tweede exemplaar in Harlingen terecht gekomen. Maar het contact kan ook via Amsterdam zijn gegaan. Vanwege de beurtvaart op deze plaats was Amsterdam nauwelijks verder dan Leeuwarden of Dokkum.

Er is bij verschillende deskundigen navraag gedaan over het ornament. Maar ze konden of wilden geen aanvullende informatie verstrekken. Hierna is in verschillende boeken over schilderkunst, architectuur of beeldhouwkunst gezocht naar het evenbeeld van het ornament. Dat werd tot nu toe niet gevonden.

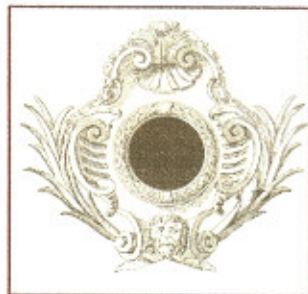
Wel werden voorbeelden gevonden waardoor het duidelijk werd dat het ornament uit de 17^e eeuwse Barokperiode zou moeten stammen. Een ding is dan in ieder geval zeker!

Het is niet van Michelangelo. Want dat is uit de Renaissanceperiode die daar voor was.

Voorbeelden die wel gevonden werden en veel overeenkomsten met bepaalde elementen hadden werden vooral gevonden in het boek 'Ornamenten van Alexander Speltz' (Uitgeverij Gaade 1980). Hier zijn enkele voorbeelden die typerend genoemd worden voor die 17^e eeuwse Barokperiode:

*Houtsnijwerk boven ingang
Clifford's Inn te Londen*

*Cartouche in fronton van
van St. Martin's Londen*

*Cartouche voor een
monumentale inscriptie*

Er werden nog meer ornamenten gevonden die een gelijkenis vertonen.

Het gedenkteken van Rembrandt in de Westerkerk (1667) doet er bijvoorbeeld aan denken.

Er zijn echter ook Friese overeenkomsten te vinden. Een engelenkopje uit 1620 in de zuidmuur van de kerk van Korteheemmen lijkt erg op het engelenkopje in de Bildtstraat.

Engelenkopje Kortehebben

Engelenkopje Bildtstraat 17

Een ander voorbeeld werd gevonden in de kerk van Grou. Het betreft een tekstbord, met engelenkopje, van Grietman Carel van Roorda met het jaartal 1654.

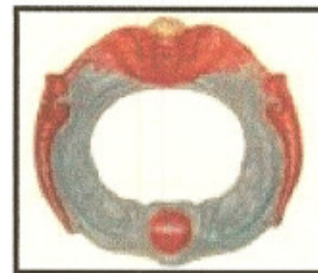
Maar het voorbeeld met de meeste gelijkenis werd gevonden door de conservator van het museum het Hannemahuis Hugo ter Avest. Het is een fragment van een schilderij van Pieter de Hoogh van het schilderij ' Moeder en kind met een papegaai' en is gedateerd 1673. Dit schilderij is tijdens de laatste Wereldoorlog zoek geraakt. Het genoemde voorbeeld en fragment staan hieronder met als vergelijking het ornament uit de Bildtstraat.

Tekstbord Grou

Fragment uit schilderij

Ornament Bildtstraat 17

Het mag dus wel duidelijk zijn dat het ornament uit de 17^e eeuw stamt maar is daarbij dan ook gezegd dat de woning Bildtstraat 17 in die tijd gebouwd is. Nee natuurlijk.

Maar de kans dat het zo is wordt natuurlijk wel groter als de houten wand, zoals genoemd in de brief van Monumentenzorg, ook voor een deel de kenmerken uit die tijd heeft.

En dan de verdwenen tegels uit de hal. Het was bekend dat in ieder geval de tegel met het VOC schip uit de periode 1650 – 1680 afkomstig was. Zie hiervoor bladzijde 29. Van enkele andere tegels was het vermoeden ook dat ze uit die tijd stamden maar dit was niet zeker omdat ze op de oude foto uit de Leeuwarder Courant niet goed te onderscheiden waren. Maar de nieuw aangeleverde foto uit 1959 van Monumentenzorg is veel gedetailleerder en kan ook vergroot worden. Bij nader onderzoek door Henk Oswald blijkt dat alle tegels uit de tweede helft van de 17^e eeuw stammen. Op de volgende bladzijde staan een verkleinde foto van de hal en een vergroot onderdeel van dezelfde foto waarop de tegels te zien zijn.

Al deze zaken op een rijtje gezet maken het bijna wel zeker dat de woning ook in de 17e eeuw is gebouwd. Maar er is ook nog iets te zeggen over de gebruikte bakstenen.

Op pagina 15 is al even genoemd de muurdikte die nu varieert van 26 tot 30 centimeter. Daarbij blijkt dat de oude gele ongelijkvormige bakstenen bij de voorgevel aan de *binnenkant* terwijl dezelfde gele stenen bij de ander muren aan de *buitenkant* zitten. Door Waling van Gelder, oud medewerker van Monumentenzorg bij de provincie Friesland, is naar deze stenen gekeken. Hij herkent deze gele steen als een oud type die ook in de 17^e eeuw gebruikt werd. Ze werden in Friesland, vanwege de kalkrijke klei, zeer veel gemaakt en ook geëxporteerd. Er waren veel steenbakkerijen langs de lijn Harlingen - Leeuwarden. (Pagina 41 van Monumenten in Friesland door Monumentenzorg; uitgegeven augustus 2000). De rode baksteen van de voorgevel is echter van een recenter datum. Door Peter Kastkarel wordt die voorgevel als uit de 19^e eeuw gedateerd. (25 jaar Hein Buisman-stichting; Flevodruk 1988).

Dan nog iets over de koopovereenkomsten zoals beschreven op bladzijde 15. Er zijn duidelijke verschillen maar ook een heel belangrijke overeenkomst. Dat is het souterrain (kelder) dat in alle koopovereenkomsten voorkomt. Dan kan het dus toch om dezelfde woning gaan.

Wat ook een aanwijzing over de bouwperiode op had kunnen leveren is het verdwenen schilderij zoals beschreven op bladzijde 29. Mogelijk was het een schilderij uit de 17^e eeuw. Er is navraag gedaan bij mevrouw C.J – Wever. Zij is familie van Hein Buisman en bestuurslid van de Hein Buismanstichting. Helaas is haar niets bekend van een schilderij van een schaatser met een rode muts.

De nieuw verworven kennis omtrent ornament, houten wand, tegels en de gele bakstenen rechtvaardigen de overtuiging dat de woning Bildtsraat 17 in de tweede helft van de 17^e eeuw is gebouwd. Dit zal dan echter ook betekenen dat de huidige woning het eerste (stenen) gebouw op deze plaats is. Tot 1578 was het land ten noorden van de Noorderhaven namelijk onbebouwd gebied. Het water van de Noorderhaven maakte nog onderdeel uit van de vestingsgracht. In genoemd jaar 1578 werd dit geschikt gemaakt als zeehaven: ' Tott gerieff van den coopvaerenden luijden ende om die zeevaart aldaer te voederen ende verbeteren'.

Deze laatste zin staat in een voorstel, gedateerd 6 september 1565, aan de gemeenteraad van Harlingen om die Noorderhaven te maken. Nadat deze zeehaven was aangelegd werd in de loop van de 17^e eeuw het gebied ten noorden van de Noorderhaven bebouwd.

Samenvatting en conclusies

De oorspronkelijke woning Bildtstraat 17 stamt dus, anders dan eerdere conclusie, uit de tweede helft van de 17^e eeuw en is gemaakt van gele bakstenen. Waarschijnlijk een eeuw later (omstreeks 1780?) is er aan de binnenkant van alle buitenmuren, behalve de voorgevel, een nieuwe stenenrij geplaatst. De tegels in het souterrain zijn ook ongeveer uit deze tijd. Nog eens honderd jaren later is er tegen de voorgevel een rij rode bakstenen gemetseld.

Het lijkt aannemelijk dat de oorspronkelijke woning is gebouwd als combinatie woning/werkplaats/winkel.

Nawoord

Nadat in juli 2000 het eerste historisch onderzoek op schrift werd gesteld werd in mei 2002 door de schrijver van dit epistel toevallig de ontdekking gedaan dat in het gemeentelijk museum Hannemahuis een familiewapen was te zien van een mogelijke voormalige bewoner van de Bildtstraat. Om zeker te weten dat het de bewoner van de Bildtstraat betrof werd contact opgenomen met de heer J van Wilsum van de afdeling bevolking van de gemeente Harlingen. Deze kon na onderzoek beamen dat het inderdaad om dezelfde persoon ging. Namelijk de heer S.Zwaal. Hierna kon de heer van Wilsum nog meer onderwerpen uit de gemeentelijk archieven opduiken. Ik heb hier dankbaar gebruik van gemaakt.

Met deze aanvullende onderwerpen en nieuw aangeleverde gegevens was het natuurlijk mogelijk geweest een compleet nieuwe tekst over het historisch onderzoek te maken. Daar is nu uitdrukkelijk niet voor gekozen. Liever dan het verslag te herschrijven voegt schrijver de nieuwe inzichten in de geschiedenis van het huis aan het verslag toe. Het is voor de lezer dan precies zo'n puzzel en ontdekkingstocht in de historie als het voor de schrijver van dit stuk is geweest. Maar ook om te zeggen dat de geschiedenis nooit af is. Komt er mogelijk ooit nog een antwoord op de vraag wat voor ornament er in de hal van de woning zit?

Maar bovendien: Zolang de woning Bildtstraat 17 blijft bestaan zal er ook geschiedenis aan worden toegevoegd. De tijd schrijft geschiedenis.

Harlingen Oktober 2002
Hille Bijlsma

